

Р. О. Мадяр,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії,
ДВНЗ "Ужгородський національний університет", м. Ужгород
ORCID ID: 0000-0001-6148-9223

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.9.70

РИЗИКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КЛЮЧОВІ ТОРГОВЕЛЬНІ ПАРТНЕРИ УКРАЇНИ

R. Madyar,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor
of the Department of economic theory, Uzhhorod National State University, Uzhhorod

RISKS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY AND KEY TRADING PARTNERS OF UKRAINE

У статті досліджуються ризики для зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано теперішній стан торговельної співпраці з ключовими країнами-партнерами та пріоритетні напрями для українських експортерів. З'ясовано, що стратегічне протистояння країн-лідерів глобальної торгівлі все більше призводить до децентралізації світової торгівлі, що сприяє налагодженню зв'язків з новими країнами. Досліджено, що в глобальному контексті Україна ще не відіграє провідної ролі на світовому ринку, але має за мету поступову інтеграцію українських підприємств до системи міжнародних економічних зв'язків та нарощення торговельних відносин. Визначено, що зовнішньоекономічна діяльність України повинна відповідати стратегічним інтересам, бути економічно вигідною, враховувати ризики та глобальні виклики мінливого світового економічного середовища. Доведено, що пріоритетними завданнями є: зміна галузевої структури українського експорту в напрямі збільшення продукції з високою доданою вартістю, диверсифікація ринків збуту, реалізація програми імпортозаміщення, кредитно-податкові заходи діджиталізації виробничо-технологічних процесів та впровадження у виробництво цифрових технологій, перегляд умов Угоди про асоціацію з ЄС та збільшення преференцій для української продукції, сприяння розвитку міжнародної електронної комерції і освоєнню найважливіших Інтернет-ринків.

The author of the article does the research on the risks of foreign economic activity. The current state of trade cooperation with key partner countries is analysed as well as priority directions for Ukrainian exporters. It turned out that the strategic confrontation of the leaders of global trade leads increasingly to the decentralization of world trade, which contributes to the establishment of ties between new countries.

The author states that Ukraine has not played a leading role in the world market yet in the global context, but it aims to integrate gradually Ukrainian enterprises into the system of international economic relations and increase trade relations. On the other hand, foreign economic activity of Ukraine must meet strategic interests, be economically beneficial and take into account risks and global challenges of the economic environment in the changing world. The author also singles out the priority tasks such as: changing the industry structure of Ukrainian exports towards increasing products with high added value, diversification of sales markets, implementation of import substitution program, credit and tax measures of digitalization of production and implementation of digital technologies, revision of the requirements of the Association Agreement with the EU and the increase of preferences for Ukrainian products, promotion of the development of international e-commerce and the most important internet markets.

The author assumes that due to the Covid 19 pandemic outbreak in early 2020, governments around the world have been actively implementing trade-related measures that have affected directly global international supplies and reduced global trade. In addition, there is a gradual liberalization in imports/exports of goods related to COVID 19 these days. Besides the WTO considered two scenarios of crisis: relatively optimistic and

more pessimistic in its trade forecast of April 8, 2020. According to an optimistic scenario, the fall by 12.9% and the decrease in global GDP by 2.5% are expected. According to a pessimistic scenario, trade has to reduce by 31.9%, and GDP by 8.8%. In the mid of June, preliminary trade data and related trade figures for the first half of 2020 indicate rather an optimistic scenario than a pessimistic one. However, if taking into account the "second wave" of pandemics, the actual situation can move easily to a worse scenario. In general, according to the NBU forecasts, Ukraine may face a drop in exports (-10%) and imports (-14.5%).

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, міжнародна торгівля, експорт, економічні ризики, диверсифікація ринків збуту, імпортозаміщення.

Key words: foreign economic activity, international trade, export, economic risks, diversification of markets, import substitution.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасні економічні зміни мають на меті поступову інтеграцію українських підприємств до системи міжнародних економічних зв'язків, з одного боку, і залучення іноземних підприємств до діяльності в Україні — з другого [1].

Криза Світової організації торгівлі, стратегічне протистояння країн-лідерів глобальної торгівлі все більше призводять до децентралізації світової торгівлі, що відкриває можливості нарощування торговельних відносин не тільки вже зі сталими партнерами, але і сприяє налагодженню зв'язків з новими країнами [2]. Для кожної країни світу міжнародна торгівля, розширення економічних зв'язків між суб'єктами господарювання, диверсифікація ринків збуту мають велике значення. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності залежить як від внутрішніх, так і від зовнішніх факторів впливу і тому дослідження її теперішнього стану співпадає з ключовими країнами-партнерами, визначення ризиків та перспектив розвитку є надзвичайно важливим. Дослідження цих аспектів становить значну наукову цінність, практичний інтерес та актуальність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблематики зовнішньоекономічної діяльності та нарощенню експортного потенціалу присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців: О.Г. Білорус, В.А. Вергун, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, Д.Г. Лук'яненко, А.С. Філіпенко, Дж. Міль, Д. Сакс, Е. Хекшер. Водночас подальшого дослідження та обґрунтування потребують зовнішньоторговельні стратегії з врахуванням ризиків та мінливості світового економічного середовища в умовах зростаючої глобальної конкуренції.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сучасного стану зовнішньоторговельних відносин України з ключовими країнами-партнерами, врахування ризиків та визначення перспектив розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У торговельному фокусі Національною Експортною Стратегією України визначено 48 країн до 2021 року. При цьому Україна експортує широку номенклатуру товарів та послуг практично у всі країни світу. Ключові країни-партнери України: ЄС, Велика Британія, США, Китай, Близький схід та Африка.

Головним торговельним партнером України є Європейський Союз. За результатами 2018 року питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 41,1% від загального обсягу торгівлі України. За 2019 рік частка ЄС в експорті товарів з України склала 42%: продукція АПК та харчової промисловості — 33,8%, продукція ме-

талургійного комплексу — 19,1%, продукція машинобудування — 15%, мінеральні продукти — 13,4%, деревина та паперова маса — 5,5%, продукція легкої промисловості — 4,8%, різні промислові товари — 4,6%, продукція хімічної промисловості — 3,7% [2].

Щодо українсько-британських торговельних відносин, то Велика Британія для усіх цілей розглядається як сторона Угоди про асоціацію між Україною та ЄС до завершення перехідного періоду (до 31.12.2020), тобто фактично до кінця поточного року українські експортери не відчують жодних змін у торгівлі із Великою Британією. До 31 грудня 2020 року Велика Британія залишатиметься учасником Митного союзу ЄС. З 1 січня наступного року буде діяти Угода про вільну торгівлю з Великою Британією.

Що стосується торговельних відносин зі США, то Програма Генералізованої системи преференцій США сприяє економічному зростанню у країнах, що розвиваються, шляхом надання безмитного ввезення на ринок США продукції, імпортованої з визначених країн-бенефіціарів, що розвиваються. Як країна-бенефіціар GSP, Україна може експортувати понад 3,500 різних товарів до Сполучених Штатів без сплати мит. Це на додачу до 3,800 видів товарів, що є безмитними для всіх країн. Так, протягом 2018 року США імпортували продукції з України на 1,3 млрд доларів США, з яких продукції на 945 млн доларів США — безмитно за ставками режиму найбільшого сприяння (MNF), провідною категорією товарів була шоколадна продукція [2].

Китай, за результатами 2018 року, посів 4 місце після ЄС, Росії та Туреччини як напрямку для українського експорту (якщо розглядати країни ЄС окремо). Протягом 2019 року торгівля з Китаєм набрала неабияких обертів і експорт до Китаю виріс на 70%. З 1 січня 2020 року Китай знизив тарифи на 859 видів товарів для всіх торговельних партнерів. Сукупно, імпортні мита знижені в 2 рази та стосуються, зокрема, окремих видів готових продуктів із борошна, фармацевтичної продукції, добрив, виробів з пластмаси, деревини і виробів з деревини; котлів, двигунів, насосів, механічного обладнання та їх частин; електричних машин, обладнання та їх частин; приладів та апаратів оптичних, контрольних, вимірювальних та медичних.

Через посилення торговельних воєн між США, ЄС та Китаєм, зростання тарифних і нетарифних торговельних обмежень може стати результатом як загального повернення до політики протекціонізму, так і недосконалості умов і порядку реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Тому важливим завданням є пошук нових ринків збуту.

Пріоритетними напрямками для українських експортерів є країни Близького Сходу та Африки. Середземноморський регіон є вельми привабливий, оскільки Чорне море, Середземне море — це найкращі шляхи доставки продукції в країни Середземномор'я — південь Європейського Союзу, Північна Африка, Близький Схід.

Укладено угоду про вільну торгівлю з Ізраїлем, за подібним сценарієм розвивається ситуація з Туреччиною, як паралельний тренд щоденної стратегічної співпраці у всіх напрямках. Для Єгипту Україна є гарантом продовольчої безпеки, стабільним постачальником зернових.

Північна Африка є надзвичайно привабливим торговельним партнером. Співпраця розвивається за двома стратегіями.

Перша — Стратегія співпраці уряду з цим регіоном — це максимальне сприяння та створення спільної вільної торгівлі в середземноморському регіоні, зняття митних бар'єрів для використання можливостей Пан-Євро-Мед. Пан-євро-середземноморські преференційні правила походження (Пан-Євро-Мед) встановлюють ідентичні правила походження товарів для взаємної торгівлі зі збереженням преференційних умов торгівлі. Учасниці Регіональної конвенції Пан-Євро-Мед: ЄС, країни ЄАВТ (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія), Албанія, Алжир, Боснія і Герцеговина, Грузія, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Косово, Північна Македонія, Марокко, Молдова, Палестина, Сербія, Сирія, Туніс, Туреччина, Україна, Фарерські острови та Чорногорія.

Участь України в Конвенції потенційно розширює можливості для преференційного експорту товарів на перспективні зовнішні ринки (за нульовою або зниженою митною ставкою), а застосування єдиних правил походження та принципу діагональної кумуляції надає переваги для розвитку торговельних відносин у регіоні ПЄМ та залученню до регіональних та міжнародних ланцюгів доданої вартості. На практиці, виробник зможе закуповувати сировину або комплектуючі в одній зі сторін-учасниць Конвенції, здійснювати їх достатню обробку чи переробку, а готову продукцію експортувати до іншої учасниці Конвенції без сплати мита або по заниженій ставці мита з дотриманням принципів застосування преференційного походження [3].

Друга — Стратегія розвитку партнерства з країнами Африки з метою посилення присутності в цьому регіоні, який росте, динамічно розвивається, потребує своїх підходів до дипломатії, налагодження контактів на різних африканських ринках.

В якості країн-провідників можна використати явні торговельні партнери — Єгипет, ПАР, Туніс, Алжир. Тобто ці країни повинні стати воротами в Африку для того, щоб розвивати відносини з іншими країнами у всіх напрямках на африканських ринках. Мова йде не лише про масовий експорт зернових, але і про участь у розвитку внутрішньої інфраструктури, розбудові транспортно-логістичної системи, будівництві металургійних комплексів тощо. Так, наприклад, Україна є постачальником трамваїв до Олександрії.

Через спалах пандемії COVID-19 на початку 2020 р. уряди країн по всьому світу активно впроваджували заходи, пов'язані з торгівлею, що прямо вплинуло на глобальні міжнародні поставки та знизило обсяги світового товарообороту. Багато країн, з одного боку, знижували або ж зовсім відміняли ввізні мита на ряд товарів, а з іншого — обмежували або забороняли експорт "критично важливих" товарів. Зараз діяльність членів СОТ, включаючи і Україну (Спільна заява від 5 травня 2020 року), спрямована на вирішення викликів, пов'язаних з поширенням пандемії COVID-19, шляхом посилення координації та співробітництва на міжнародному рівні через забезпечення [4]:

- відповідності правилам СОТ торговельних обмежень, що вводяться членами у відповідь на глобальну кризу. Такі обмеження мають бути цілеспрямованими, пропорційними, прозорими та тимчасовими;

- повноцінного функціонування глобальних ланцюгів постачання та вільного обігу необхідної продукції (у т. ч. медичних та продовольчих товарів);

- недопущення запровадження невиправданих заходів з обмеження експорту сільськогосподарської про-

дукції, що може мати негативний вплив на продовольчу безпеку та здоров'я населення.

Тобто наразі вбачається поступова лібералізація стосовно імпорту/експорту товарів, пов'язаних з COVID-19. У своєму торговельному прогнозі від 8 квітня 2020 р. СОТ розглядала два сценарії кризи: відносно оптимістичний та більш песимістичний. За оптимістичного сценарію прогнозувалося падіння обсягу світової товарної торгівлі на 12,9% та зменшення світового ВВП на 2,5%. За песимістичним сценарієм торгівля мала скоротитися на 31,9%, а ВВП — на 8,8% [4]. Станом на середину червня попередні дані про торгівлю та пов'язані з торгівлею показники за першу половину 2020 р. більше вказують на оптимістичний сценарій, аніж песимістичний. Проте, зважаючи на можливу "другу хвилю" пандемії, фактична ситуація може легко перейти до гіршого сценарію. Взагалі, згідно з прогнозами НБУ, Україна може зіткнутися з падінням експорту (-10%) та імпорту (-14,5%).

Зростаючим ризиком для зовнішньоекономічної діяльності у найближчій перспективі є скорочення трудових резервів, не тільки внаслідок внутрішніх, але і зовнішніх факторів. Так, помітно спрощує працевлаштування для українських заробітчан спрощення правил працевлаштування у Німеччині, зростаючий додатковий попит на них у Польщі тощо. Це своєю чергою може спричинити нову хвилю трудової еміграції з України. Тому важливими є заходи, спрямовані на загальне підвищення рівня оплати праці, поліпшення соціальних стандартів та захисту інтересів найманих працівників.

Не менш важливим є питання, яким чином використовуються ресурси країни. Чи вивозяться вони у вигляді сировини для промисловості інших країн, чи спрямовується їхній потенціал на створення наукомістких виробництв з високим ступенем обробки. Адже за запасами залізної, марганцевої, титанової й уранової руди Україна посідає перше місце серед країн Європи, за запасами чистого заліза — 4 місце в світі [5].

Серйозними втратами загрожує ігнорування у галузі виробництва екологічних стандартів, тому можливі санкції або обмеження щодо торгівлі продукцією "екологічно недружніх" країн. Щодо цінкових трендів 2020 року, то спостерігається покращення для сільськогосподарського сектору та погіршення для металургійного комплексу. Але за оцінками МВФ, індекс цін на сільськогосподарську та сировину продукцію (Commodity Industrial Inputs Price Index) знизиться в найближчій перспективі на 6%, що враховуючи сировинну спрямованість українського експортного потенціалу, є не дуже добре.

Як зазначає професор О. Шарій, рецесія у світовій економіці, фінансові проблеми західноєвропейської банківської системи та низька довіра з боку кредиторів можуть знизити можливості країни щодо залучення потрібних фінансових ресурсів з-за кордону. Дефіцит торговельного балансу також сприяє дефіциту валютних коштів. Тому важливим є своєчасне накопиченню додаткових валютних резервів Національного банку України та виважені переговори з МВФ, звісно, на умовах зовнішнього невтручання у внутрішні справи країни.

Помітні зрушення спостерігаються у питаннях диджиталізації державного управління ("держава в смартфоні"), однак не покращено зовнішньоекономічні позиції України диджиталізацією промислових технологій, інтернетом речей, 3D-виробництвом, штучним інтелектом, інтеграцією процесів накопичення енергії (Energy Storage Integration) тощо. Це значно підриває експортні позиції України. Тому необхідними є кредитно-податкові заходи стимулювання диджиталізації виробничо-технологічних процесів для приватних, державних підприємств, іноземних інвесторів. Від цього значною мірою залежать перспективи інноваційного розвитку країни та її місце в світовому розподілі праці [6].

Гібридна війна з боку РФ викликає бажання активніше скористатися економічною зброєю. Через заборони та обов'язкові дозволи з 1 червня 2019 року РФ ввела обмеження на постачання нафти й нафтопродуктів до України. Також продовжено санкції на 2020 рік проти України, країн ЄС, США, Канади, Австралії, Японії та інших держав, які підтримали обмеження проти РФ. Попередньо українська сторона запровадила санкції проти російського бізнесу.

Запровадження зворотних обмежень щодо експорту до РФ важливої для її промисловості продукції (наприклад, титанової руди), заборона діяльності в Україні підприємств та фінансових установ з російським капіталом несе за собою певні економічні втрати. Тож, звісно, балансування між економічними та політичними інтересами є не зовсім легкою справою. Таким чином, необхідно диверсифікувати ринки збуту з особливою увагою на країни ЄС, Африки та Азії.

Через конкуренцію з боку газопроводів "Північний потік-2" і "Турецький потік" та невизначеність довгострокових відносин із Газпромом погіршилась і транзитна позиція України. Також встановлюють кількісну межу для нашого транзитного потенціалу нові правила ЄС, згідно з якими, транзит газу від одного постачальника не може перевищувати 50% відповідних обсягів. Невизначеність активної участі в логістичних мегапроєктах загрожує серйозною небезпекою в середньостроковій перспективі та сприятиме появі регіональних і глобальних конкурентів. Тому важливим є визначення перспектив та продовження переговорів щодо створення європейського консорціуму для модернізації української ГТС.

Проблемою є неефективність державної системи управління зовнішньоекономічним сегментом, відсутність зрозумілої чіткої стратегії в зовнішньоекономічній політиці, відсутність механізму супроводження зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств за кордоном.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШІХ РОЗВІДОК

Таким чином, для України важливо не лише зберегти позитивну динаміку у торговельних відносинах з ключовими країнами-партнерами, але і налагодити економічні зв'язки з державами, які тільки починають утверджуватись як нові світові та регіональні лідери, з врахуванням всіх ризиків та глобальних викликів мінливого світового економічного середовища. Варто звернути також увагу на ще не освоєні ринки країн, що розвиваються. Зовнішньоекономічна діяльність України повинна відповідати стратегічним інтересам країни, бути економічно вигідною та базуватись на таких пріоритетних принципах:

- зміні галузевої структури українського експорту в напрямку збільшення продукції з високою доданою вартістю та провадження виваженої валютно-курсової політики, спрямованої на відновлення рівноваги торговельного балансу завдяки підтримці експорту, диверсифікації ринків збуту та реалізації програми імпортозаміщення;

- стимулюванні кредитно-податковими заходами диджиталізації виробничо-технологічних процесів та впровадженні цифрових технологій у виробництво, оволодінні навичками електронної комерції;

- перегляді умов Угоди про асоціацію в напрямку збільшення преференцій для української продукції на ринку ЄС та допомоги з боку європейських урядів у процесі переходу українських виробників на стандарти ЄС;

- переході на систему "керуваного курсу" гривні на основі зовнішньоекономічної стратегії уряду;

- модернізації української ГТС та участі України в транспортно-логістичних мегапроєктах з урахуванням зовнішньополітичних та гео економічних інтересів держави ("Тримор'я" — Польща та інші країни ЄС або "Один пояс — один шлях" — КНР) тощо.

Окреслюючи напрям подальших досліджень, зауважимо, що цікавим є дослідження резервів нарощення експортного потенціалу, мінімізації ризиків зовнішньоекономічної діяльності, чинників підвищення національної конкурентоспроможності національної економіки на світових ринках.

Література:

1. Зовнішньоекономічна діяльність. — (01.09.20) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://services.dtki.ua/tematic_roz/tematic_roz/102
2. Торговельний фокус України — 2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://epo.org.ua/trade2020/#eu>
3. Участь України у Регіональній Конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження. — (09.04.2020) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=342ec84c-4bc4-4a6c-8cda-b9a258055bef&title=UchastUkrainiURegionalniiKonventsiiProPanvroseredzemnomorskiPreferentsiiniPravilaPokhodzhennia>
4. Ісаханова Н., Пилипенко А. Обмеження міжнародної торгівлі на фоні COVID 19: світові тенденції. — (26.08.2020) [Електронний ресурс] / Н. Ісаханова, А. Пилипенко // Юридична газета. — 2020. — № 16 (722). — Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/obmezheniya-mizhnarodnoyi-torgivli-na-foni-covid19-svitovi-tendenciyi.html>
5. Сировинні ресурси — сировинна країна: ситуація в гірничо-металургійному комплексі України. — (18.02.2016) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/sirovinni-resursi-sirovinna-krayina-do-situatsiyi-v-girnicho-metalurgijnomu-kompleksi-ukrayini/>
6. Шаров О. Мінімізувати 10 ризиків. — (16.01.2020) [Електронний ресурс] / О. Шаров // Український тиждень. — 2020. — № 3 (635). — Режим доступу: <https://tyzhden.ua/Economics/239573>

References:

1. Services.dtki (2020), "Foreign economic activity", available at: https://services.dtki.ua/tematic_roz/tematic_roz/102 (Accessed 1 September 2020).
2. Export Promotion Office of Ukraine (2020), "Trade focus of Ukraine", available at: <https://epo.org.ua/trade-2020/#eu> (Accessed 8 September 2020).
3. The official site of Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine (2020), "Ukraine's participation in the Regional Convention on Pan-European Mediterranean Preferential Rules of Origin", available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=342ec84c-4bc4-4a6c-8cda-b9a258055bef&title=UchastUkrainiURegionalniiKonventsiiProPanvroseredzemnomorskiPreferentsiiniPravilaPokhodzhennia> (Accessed 9 September 2020).
4. Isakhanova, N. and Pylypenko, A. (2020), "Restrictions on international trade in terms of covid 19: global trends", [Online], Yurydychna Gazeta, vol. 16, available at: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/obmezheniya-mizhnarodnoyi-torgivli-na-foni-covid19-svitovi-tendenciyi.html> (Accessed 7 September 2020).
5. Commons (2016), "Raw materials — raw material country: the situation in the mining and metallurgical complex of Ukraine", available at: <https://commons.com.ua/uk/sirovinni-resursi-sirovinna-krayina-do-situatsiyi-v-girnicho-metalurgijnomu-kompleksi-ukrayini/> (Accessed 24 August 2020).
6. Sharov, O. (2020), "Minimize 10 risks", [Online], tyzhden.ua, vol. 3, available at: <https://tyzhden.ua/Economics/239573> (Accessed 18 August 2020).

Стаття надійшла до редакції 11.09.2020 р.